

Приказ

Словенски фолклор и књижевна фантастика

Савремена српска фолклористика VIII – словенски фолклор и књижевна фантастика. Ур. Дејан Ајдачић и Бошко Сувајџић. Београд: Удружење фолклориста Србије, Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“; Кијев: Комисија за фолклористику Међународног комитета слависта; Лозница: Центар за културу „Вук Караџић“, 2020, 518 стр.

Образовно-културни центар „Вук Караџић“ у Тршићу угостио је угледне научнике из више словенских земаља у периоду од 27. до 29. септембра 2019. године, поводом одржавања осме по реду међународне конференције *Савремена српска фолклористика*, под називом *Словенски фолклор и књижевна фантастика*. Удружење фолклориста Србије и Комисија за фолклористику Међународног комитета слависта у сарадњи с Универзитетском библиотеком „Светозар Марковић“ из Београда и Центром за културу „Вук Караџић“ у Лозници, одржали су скуп посвећен феномену фантастичног у српском и словенском фолклору

и књижевности. Конференција је изнедрила зборник радова запажених научника на руском, српском, бугарском, украјинском, пољском и енглеском језику. Зборник окупља 31 студију и посвећен је испитивању места и многоструких улога које фантастика остварује у разнородним фолклорним и књижевним жанровима.

Први сегмент зборника носи наслов *На рубу фолклора и књижевности* и обједињује студије које промишљају улогу и значај фантастичног у поетици одређених фолклорних жанрова. Узимајући у обзир поетичке особености неких од жанровских облика фолклора, те поимања стварности у оквиру традицијске културе, радови дискутују и о питању постојања фантастике у појединим фолклорним облицима. Рад Лидије Делић *Јагње ђурђевско, пригушена фантастика жртве* покреће питање фантастике у народним епско-лирским песмама, у којима се у мотиву

трансформације људског бића у животињу, на примеру деце претворене у јагњад, уочава елемент фантастичног из перспективе профаног и реалног, док се с друге стране он доживљава и као доказ чуда и Божје промисли са становишта народног веровања и хришћанства. Смиљана Ђорђевић Белић студијом *Идејни комплекс „веровати у снове“ у светлу реторике истинитости: прилог проучавању жанра на примеру прича о сновима о мртвима*, остварује дијалог с претходним радом, дискутујући о функционисању стратегија „реторике истинитости“ у причама о сновима. Анализирана је теренска грађа уз посебан фокус на чиниоце важне за реализацију веровања (наратор, актери, метатекстуални коментари, хронотоп), културу сневана, те жанровске одлике и наративно обликовање прича о сновима. Бранко Златковић питању фантастике у фолклору прилази на провокативан начин у студији *Култ свиње у устаничкој традицији*, остављајући га отвореним за даља разматрања. На култни статус свиње указује се на примеру анегдота о Карађорђу, где се ова животиња неретко изједначава са вуком, а сам Карађорђе се аналогно повезује са светосавским култом. Мирослава Карацуба у студији *Мотив претворення-метаморфоз у народній баладі південних слов'ян* осветљава жанровске карактеристике народних балада у којима је присутан мотив метаморфозе. Ослањајући се на запажања еминентних фолклориста о овој проблематици, ауторка темељном анализом јужнословенских балада уочава постојање различитих типова фантастичне трансформације метаморфозом. Фолклорним представама дрекавца и њиховим књижевним демистификацијама бави се рад Јеленке Пандуревић *Дрекавац у фолклорном имагинарију и метафоричким структурама културе памћења*. Трагајући за постфолклорном употребом традицијских представа о дрекавцу, студија осветљава карактеристике културе памћења и медијски дискурс коме није непознато реактивирање поменутог мотива. Последња студија у овом сегменту јесте рад Данијеле Поповић Николић *Фантастични елементи у обликовању лика Светог Томе у српским басмама и апокрифима*. Подробно су испитани начини фантастичног обликовања лика Светог Томе као чудотворног исцелитеља у апокрифима, али и опонента и прогонитеља демона у народним басмама.

Средишње поглавље зборника, *Фолклор и фантастика у српској књижевности*, отпочиње радом Ане Вукмановић *Транспозиција мотива метаморфозе у ружу: сусрет фолклора и зенитизма*. Студија разматра трансформацију фолклорног мотива метаморфозе покојника у цвет и његов укрштај са елементима зенитистичких струјања у савременој књижевности, на примеру романа *77 самоубица* Бранка Ве Пољанског. Сава Дамјанов у студији *Улазак вампира у српски роман прати облико-*

вање фигуре вампира у романима српских предромантичара. Осветљен је утицај српске фолклорне традиције на формирање теме вампиризма у раном српском роману, али и трагови предромантичарске европске прозе, западне хорор фантастике и готског романа. Александра Матић радом *Приче о воденици и модерни демони* наставља дискусију о постојању фолклорног предлошка и успостављању идентитета демонског у српској прози. Испитујући хронотоп воденице, у традицијској култури обележеног демонским активностима, ауторка осветљава његову улогу у прозним делима истакнутих српских писаца – *У воденици* Иве Андрића, *Мосту без обала* Миодрага Павловића и *Опсади цркве Светог Спаса* Горана Петровића. Елементима фантастике у поукама и беседама Гаврила Стефановића Венцловића и „богословљењу у стиховима“ Никанора Мелентијевића, Захарије Орфелина и Партенија Павловића, бави се рад Александре Павловић „Многа нека привиђења налична овоме свету“ Гаврила Стефановића Венцловића. Ауторка осветљава утицај украјинске барокне омилитике и уметности на однос поменутих аутора према фантастичном. Данијела Петковић у студији *Волшебни свет смеревошког града у роману „Деспот и жртва“ Добрила Ненадића* подробно истражује фолклорну матрицу из културноисторијских и демонолошких предања, народних бајки и веровања, те утицај библијских легенди на дело српског писца. Осветљен је удео усмене традиције понајвише у поступцима обликовања јунака, при чему је испитано пишево ослањање на фолклорну потку, али и начини преобликовања фолклорних елемената. Утицај српске усмене традиције на пољу масовних медија испитује Зоран Стефановић у раду *Бајка српска, чаробни напиток руско-амерички: преображај Баш-челика из фолклора у стрип и филм*. Аутор анализира бајковне фолклорне мотиве инкорпорираних у наративни свет стрипа и филма почев од прве половине 20. века, па све до данас. Српском демонологијом бави се и Бошко Сувајџић у раду *Вампир на сцени – после 90 година*, у чијем су фокусу сценске представе вампира у драмским остварењима, на филму и телевизији. Аутор успоставља релацију између демонолошких предања, драма 19. и 20. века у којима се појављује фигура вампира, приповетке *После деведесет година* Милована Глишића, филма *Лептирица* Ђорђа Кадијевића, али и савремених драмских остварења Ђорђа Милосављевића и Данице Николић. Предраг Тодоровић у раду *Фантастика хорора у приповеткама Милована Глишића „Награисао“ и „Бата Мата“* у фокус свог истраживања такође поставља опус српског реалисте. Размотрене су особености хорор фантастике у два Глишићевим приповеткама, при чему је подробно испитан утицај српске фолклорне традиције, али и фантастике Николаја Гогоља. Тијана Тропин у раду *Лик Краљевића Марка у савременој*

епској фантастици осветљава начине конституисања фигуре Марка Краљевића у савременим романескним делима Драгана Р. Филиповића, Бобана Кнежевића и Александра Тешића, и уочава постојање извесних одступања од фолклорног предлошка и српске народне традиције, као и неоспоран утицај западне епске фантастике у формирању Марковог лика.

Треће поглавље зборника, *Словенски фолклор и фантастика у словенским и несловенским књижевностима*, отпочиње студијом Дејана Ајдачића *Фолклорни жанрови и њихови преображаји у приказима демона у словенским књижевностима 19. века*. Испитани су ренаративни токови и жанровске промене настале инкорпорирањем демонолошких мотива и тема из усмене традиције у књижевна дела 19. века. Ненад Благојевић у раду *Проблема отношения фантастического и аллегорического в романах Пелевина „Empire V“ и „Бэтмен Аполло“* разматра обраду мотива вампира у делу опуса Виктора Пељевина. Студија показује како су фантастични мотиви у романима руског писца трансформисани у алегоријске представе нове реалности, при чему их аутор вешто користи као метафору свеопштег слома система вредности и социјалног колапса. Елена Борисова у раду *Наследството на Богомили-те като метафизично пџтуване кџм себе си в романа на Емил Андреев „Лудят Лука“* разматра заоставштину богумилских знања и симбола у савременој бугарској књижевности. Она испитује пут ка самоспознаји у романескном делу Емила Андрејева, на којем се сустичу садашњост, прошлост и будућност. Украјинска научница Аља Демченко испитује провокативан однос између постмодернистичких стремљења и фолклорних елемената у савременој украјинској књижевности. У студији *Антиутопична повість „Очамимря“ О Ирванця: посмодерністська інтерпретація фольклорних жанрів* уочавају се реинтерпретирање усмене традиције и пародија фолклорних жанрова попут бајке, предања, баладе и других облика, како би се створила романескна слика света песимистичног призвука. Рад Зорице Ђерговић Јоксимовић *Словенски корени „Америчких богова“* бави се утицајима словенске митологије на дело савременог америчког писца Нила Гејмена. Ауторка указује на значај поменутог романа у промовисању словенске митологије међу америчком читалачком публиком, истичући значајну улогу словенских митолошких бића (вила, русалки, вампира, Чернобога, Бјелобога) на структуралном плану романа. Елена Ковтун у тексту *„Канон“ и интертекст „посмертного бытия“ в фантастике XX–XXI вв.: к постановке проблемы* расправља о теми загробног живота у фантастичној књижевности савременог доба. Истражене су представе оностраног света у делима 20. и 21. века, начини конституисања слика загробног живота, те његове нај-

чешће просторне и темпоралне одлике. У раду *Slavic Folktale Characters in Serhiy Oksenyk's Fantasy Trilogy Walking, Flying, Floating*, Татјана Пјазанцева бави се трансформацијом фигура јунака словенских народних приповедака у постапокалиптичној фантастичној басни Сергеја Оксеника. Ауторка указује на иронични отклон у формирању ликова фантастичне трилогије који извориште имају у народној традицији, а уобличени су у складу с поетиком постмодерног остварења и очекивањима савремене публике. Роман Сапењко у раду *Fantastyczność w kontekście koncepcji mitu Aleksego Łosiewa* даје аналитички осврт на концепције фантастичног у књижевности и уметности. Пољски аутор предочава најважнија запажања и сазнања о овоме феномену и уједно разматра тачке њиховог приближавања поставкама изложеним у Лосевљевој *Дијалектици мита*. Богдан Троха у тексту *Renarracje słowiańskich motywów ludowych we współczesnej fantastyce* такође испитује феноменологију фантастике. Он разматра како се мотиви из словенског фолклора укључују у савремену фантастичну књижевност и уочава начине ренарације матрица преузетих из фолклорне традиције у популарну књижевност. У раду *Baśń nad baśniami Wojciecha hrabiego Dzieduszyckiego – pierwsza mitologia Słowian?* пољска научница Марзана Ужђицка бави се делом *Бажка над бажкама*, истражујући зачетке научног изучавања пољске и словенске митологије у 19. веку. Размотрене су жанровске особености дела, као и ауторов однос према разноликој и плодној словенској фолклорној традицији. Лариса Фиалкова у студији *Алтернативное славянское фэнтези американских писателей* осветљава интересовање америчких ауторки савремене фантастичне књижевности за словенски фолклор. Испитује се утицај словенске фантастике на америчку прозу почев од 80-их година 20. века до данас, а у средишту пажње су првенствено путеве и начини преношења фолклорних мотива из словенских народних традиција у америчку књижевност. Књижевно дело Ладе Лузине анализира Тетиана Хајдер у студији *Фольклорні мотиві в творах сучасної української письменниці Лади Лузіної*. Методично су размотрени фолклорни елементи фрагментарно присутни у карактеризацији неких од јунака у циклусу романа *Вештице у Кијеву*. Тетјана Цепкало ауторка је рада *Ритуально-міфологічна своєрідність поезії Віри Вовк*, у којем се бави специфичностима митског мишљења у поезији украјинске књижевнице. Студија осветљава мотиве древних словенских митских представа, ритуалних радњи, архетипских слика, и указује на песникињино значајно ослањање на мотиве позајмљене из хришћанске религије. Украјинска научница Наталија Чаура у тексту *Фольклорний дискурс у контексті часопису „Кур’єр Кривбасу“* дискутује о позицији и значају фолклора на страницама савремене периодике, узимајући као пример

часопис „Курир Кривбас“ (2009–2011). Запажен је значајни удео фолклорне традиције у савременој украјинској књижевности, а часописи посвећени уметности, култури и књижевности препознати су као важно оруђе за очување националне и културне самосвести и идентитета. Зборник затвара студија Марије Шаровић *Мотиви фолклорне фантастике у роману „Врзино коло“ Марине Ахмедове*, у којој се промишља уплив словенске фолклорне традиције у поменуто романескно дело, као и могуће компаративне паралеле романа Врзино коло са прозом Николаја Гогоља и Милована Глишића.

Зборник *Словенски фолклор и књижевна фантастика* представља изузетно интердисциплинаран и значајан прилог словенској фолклористици и науци о књижевности. Бројни аутори из више различитих словенских земаља успостављају дијалог о феномену фантастичног у фолклору и књижевности, отварају провокативна питања, продубљују и допуњују постојећа запажања и сазнања. Зборник се одликује методолошким плурализмом и предочава више перспектива и становишта са којих се може приступити поменутој проблематици. Постављена тема није исцрпљена и остаје подстицајна за даља разматрања, нудећи значајно усмерење за даља истраживања о улози фантастике у словенским књижевностима и фолклору.

мср Ана Савић
Институт за књижевност
и уметност, Београд
Е-пошта: anagarsija93@hotmail.com

Примљено: 26. 1. 2022.
Прихваћено: 10. 2. 2022.